

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГІРНИЧИЙ КОЛЕДЖ
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Методичні рекомендації для самостійного
вивчення дисципліни

Політична економія

спеціальність: 5.03050401 «Економіка підприємства»

Укладач Пуляєва К.М.

Розглянуто і схвалено
на засіданні циклової комісії
економічних дисциплін
Протокол № ___ від "___" _____

Голова циклової комісії _____

Н.О.Онофрієнко

Кривий Ріг 2016

Тема 1. Різноманітність економічної власності.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Відмінності політичної економії від інших суспільних наук.

Наукова абстракція і економічний закон. Економічне життя і економічна теорія; пізнання й експеримент; політична економія і економічна політика; економічна категорія і економічний закон.

Закони, принципи і категорії політичної економії. Система економічних законів. Позитивна і нормативна політична економія.

Метод політичної економії. Загальні методи наукового пізнання та їх використання.

Функції політичної економії. Політична економія і економічна політика. Місце політичної економії в системі економічних наук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 1.

2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 1.

3. Макконнел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы, политика. В 2 т.: Пер. с англ. 11 изд. – М.: Республика, 1992. – Т. 1. – Гл. 1.

Термінологічний словник ключових понять

Економічна категорія – наукове поняття, яке характеризує окремі сторони економічного явища.

Економічний закон – суттєві, стійкі і необхідні причинно-наслідкові зв'язки і взаємозалежності даного економічного процесу.

Метод пізнання – спосіб, шлях дослідження предмета політичної економії.

Нормативна політична економія – така, що спирається на оцінці, судження людей стосовно того, якою має бути економічна система суспільства.

Позитивна політична економія – така, що має справу з фактами об'єктивної дійсності та уникає суб'єктивних оцінних суджень.

Предмет політичної економії – уся система економічних відносин людей в різних економічних формаціях в їх єдності і взаємодії з обмеженими продуктивними силами і політичними, ідеологічними та соціальними інститутами суспільства. Вона, пізнаючи закони, показує, як люди і суспільство мають здійснювати кінцевий вибір рідкісних ресурсів, як найкраще виробляти різні товари і послуги, розподіляти й обмінювати їх з метою максимального задоволення потреб людей.

Принцип – узагальнення, яке лежить в основі певного економічного явища, становить його першооснову.

Тема 2. Людина соціально-економічна та її праця

Методичні вказівки для вивчення теми.

Етапи розвитку економічної думки і необхідність виникнення провідних шкіл економічної теорії.

Суспільний поділ праці і структура продуктивних сил. Виробнича функція та її складові.

Економічні відносини та їх суб'єкти. Структура економічних відносин. Соціально-економічні відносини. Організаційно-економічні і техніко-економічні відносини.

Економічний устрій: суть і місце в економічній системі. Методологічні аспекти механізму дії і використання економічних законів людьми.

Типи і еволюція економічних систем. Формаційний і загальноцивілізаційний підходи до типізації суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія. Навч. посібник. За ред. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 2.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія. Навчальний посібник. – К.: КНЕУ. 2001. – Тема 2.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – К.: Вища школа, Знання. – 1997. – Розд. VI.
4. Макконнэлл К., Брю С. Экономикс: Принципы, проблемы, политика: В 2 т. – М.: Республика, 1992. – т. 1. – Гл. 2.

Термінологічний словник

Виробничий потенціал суспільства – сукупність виробничих ресурсів (факторів виробництва), з урахуванням їх обсягу, структури, технічного рівня

та якості за умови повного використання робочої сили і підприємницького ресурсу.

Гранична корисність – додаткова корисність, або задоволення, одержуване людиною від споживання ще однієї одиниці конкретного блага.

Економічні потреби – ставлення людей до економічних умов, їх життєдіяльності, котрі дають їм задоволення, насолоду або втіху і які спонукають людей до діяльності, щоб мати і володіти такими умовами.

Закон спадної корисності – зменшення граничної корисності в міру споживання людиною кожної додаткової одиниці певного продукту.

Межа виробничих можливостей національної економіки – максимальний обсяг продукції, що її може виробити економіка за даного рівня технологічного розвитку і наявних факторів виробництва.

Абсолютні потреби – такі потреби в матеріальних благах і послугах, які породжені сучасним рівнем розвитку економіки і виробництво яких лише починає освоюватися.

Виробництво – процес створення людьми у взаємодії з іншими виробничими факторами різноманітних благ, необхідних для забезпечення життєдіяльності, добробуту і розвитку всього суспільства.

Дійсні потреби – ті, які в основному відповідають рівню розвитку виробництва відповідних благ і можуть бути задоволені.

Економічний інтерес – реальний, зумовлений економічними відносинами та принципом економічної вигоди мотив і стимул соціальних дій людей щодо задоволення потреб.

Закон зростання потреб – невтомне бажання людей мати все більше матеріальних благ і послуг, які дають їм насолоду, тобто задовольняють їхні зростаючі потреби.

Засоби виробництва – створені людиною в процесі виробництва засоби праці та предмети праці. Інша назва – капітал, капітальні блага.

Земля, чи, більш широко, природні ресурси, - дар природи для виробничих процесів.

Корисність – здатність матеріального блага чи послуги задовольняти ту чи іншу потребу людини.

Підприємницька здібність – особливий вид людського хисту, представленого діяльністю з координації і комбінування всіх інших факторів виробництва.

Платоспроможні потреби – ті, які людина може задовольнити відповідно до власних доходів і рівня цін.

Потреба – категорія, що відбиває ставлення людей до умов їх життєдіяльності, а звідси визначає і поведінку.

Продукція виробництва – вироблені матеріальні блага і послуги, які є корисними для забезпечення потреб суспільства.

Рідкість ресурсів – нестача (обмеженість)т землі, засобів виробництва, робочої сили і підприємницької здібності для задоволення безмежних матеріальних потреб людей.

Тема 3. Ефективність суспільного виробництва

Методичні вказівки для вивчення теми.

Натуральна (традиційна) форма організації виробництва. Суть і риси натурального господарства та його історичні межі.

Товарна форма організації суспільного виробництва. Причини виникнення товарного виробництва, його суть, ознаки і роль у розвитку суспільства. Суб'єкти і об'єкти товарних відносин. Товарна форма продукту.

Товар та його властивості. Суперечності товару. Вартість і ціна: альтернативні теорії.

Проста і розвинена форми товарного виробництва. Спільні риси та відмінності.

Функціонування товарного господарства та його закони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навч. посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін.; За ред. К.Т.Кривенка. – Київ, 2001. – Тема 3.
2. Політична економія / О.О.Беляєв, А.С.Бєбєло. – Київ, 2001. – Тема 3.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – 2-ге вид., К.: Вища шк. – Знання, 1997. – Розділ 4.
4. Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: Знання, 2000. – Тема 1, § 2.3.

Термінологічний словник

Виробнича функція – взаємозв'язок між максимальним обсягом продукції, яку можна виробити, і витратами факторів виробництва, потрібних для цього обсягу.

Економічна формація – спосіб виробництва як єдність і взаємодія продуктивних сил і даного типу суспільно-виробничих відносин.

Економічні відносини – відносини і зв'язки між людьми, що виникають у процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну і споживання.

Загальний економічний закон відповідності – відповідність усіх структурних елементів економічних відносин за своїми якісними параметрами рівню розвитку і характеру продуктивних сил.

Поділ праці – процес відокремлення різних видів виробничої діяльності, завдяки чому окремі групи виробників закріплюються на тривалий період за певними видами виробничої діяльності.

Продуктивні сили – система факторів виробництва, яка забезпечує перетворення речовин природи, відповідно до потреб людей створює матеріальні та духовні блага і визначає зростання продуктивності суспільної праці.

Продуктивність праці – ефективність, плідність праці людського фактора як основної продуктивної сили.

Спосіб виробництва – єдність і взаємодія продуктивних сил, що перебувають на певному рівні розвитку, і даного типу виробничих відносин.

Технологічний спосіб виробництва – поєднання знарядь праці з матеріалами, технологією, енергією, інформатикою та організацією виробництва.

Тема 4. Економічні інтереси, їхня класифікація та взаємодія

Методичні вказівки для вивчення теми.

Витрати виробництва як передумова виробництва. Суть та економічне значення витрат виробництва. Теорії витрат виробництва. Суспільні витрати виробництва. Економічні і бухгалтерські витрати та їх структура. Валові, середні і граничні витрати.

Витрати виробництва, вартість товару і його ціна. Альтернативні підходи.

Прибуток як економічна категорія. Теорії прибутку. Норми прибутку і фактори, що на неї впливають.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія / За ред. К.Т.Кривенка. – Київ, 2001. – Тема 4.
2. Політична економія / О.О.Беляєв, А.С.Бєбєло. – Київ, 2001. – Тема 4.
3. Основи економічної теорії / За ред. С.В.Мочерного. – Тернопіль: АТ “Тарнекс”, 1993. – с. 22-24.
4. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – 2-ге вид., К.: Вища шк. – Знання, 1997. – с. 58-74.

Термінологічний словник ключових понять

Суб'єкти власності – фізичні чи юридичні особи, які вступають у відносини власності.

Об'єкти власності – майно чи результати праці, з приводу яких виникають відносини власності.

Ознаки власності – це суттєві, істотні властивості, що розкривають економічний зміст власності.

Економічний зміст власності – це глибинна сутність відносин власності, що характеризує відособлене присвоєння результатів економічної діяльності людей.

Право власності – юридична форма прояву відносин власності, що реалізується в трьох атрибутах: право володіння, право розпорядження, право користування.

Трудова власність – означає, що майно, яким володіє власник є результатом його особистої праці чи праці членів його сім'ї.

Експлуаторська власність – це такий тип відносин, за яких стає можливим власниками засобів виробництва привласнювати результати праці інших.

Приватна власність – такий вид власності, при якому всі три функції права власності належать окремій приватній особі.

Суспільна власність – така, де три її функції – володіння, розпорядження і користування належать не одному приватному суб'єкту, а багатьом.

Тема 5. Мотиви та стимули ефективного господарювання

Методичні вказівки для вивчення теми.

Виробничі можливості суспільства і потреби. Виробництво і його основні фактори. Межа виробничих можливостей. Обмеженість ресурсів. Продукт виробництва.

Економічні потреби суспільства, їх суть і класифікація. Безмежність потреб. Закон зростання потреб.

Корисність продукту. Об'єктивна і суб'єктивна корисність продукту. Закон спадної граничної корисності продукту.

Економічний інтерес, його сутність і функції. Інтереси і потреби: діалектика взаємозв'язку. Єдність і суперечності в системі інтересів.

Виробництво та проблеми задоволення зростаючих потреб суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навч. посібник / К.Т.Кривенко, С.В.Савчук, О.О.Беляєв та ін.; За ред. д.е.н., проф. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 5.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 5.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – К.: Вища школа, 1997. – Розд. 10.
4. Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. макроекономіка: Пер. з англ. – К.: Основи, 1995. – Розд. 3. – С. 55-62.

Термінологічний словник ключових понять

Вартість – економічна категорія, яка синтезує в собі вартість утрачених можливостей у зв'язку з виробництвом будь-якого товару.

Вартість трудова – уречевлена в товарі загально-людська (суспільна) праця.

Вартість утрачених можливостей – вартість товару чи ресурсу, від яких відмовились.

Домашня промисловість – виробництво в селянському господарстві готових продуктів для особистого і виробничого споживання.

Другий великий суспільний поділ праці – відділення ремесла від сільського господарства.

Загальний закон вартості: якщо чинники виробництва використовуються оптимально щодо платоспроможних потреб суспільства, забезпечують обсяг випуску товарів на межі виробничих можливостей країни, то вартість кінцевого продукту буде найнижчою з усіх можливих варіантів організації виробничого процесу.

Мінова вартість – кількісне відношення або пропорція, в якому один товар обмінюється на інший.

Натуральне виробництво – тип господарства, в якому виробництво спрямоване безпосередньо на задоволення особистих потреб і потреб виробництва.

Перший великий суспільний поділ праці – відділення тваринницьких племен від племен, що займалися переважно землеробством.

Просте товарне виробництво – товарне господарство, в якому товари виробляються дрібними виробниками – ремісниками, кустарями, селянами тощо.

Розвинена форма товарного виробництва – товарне господарство, в якому майже все виробляється не для себе, а на ринок і в якому масовим товаром стає робоча сила людини (праця); капіталістичне товарне виробництво.

Товар – продукт, що виробляється не для особистого споживання, а для обміну на гроші.

Товарне виробництво – організаційна форма суспільного виробництва, за якої продукти виробляються не для власного споживання, а для обміну через купівлю-продаж на ринку.

Товарні економічні відносини – система зв'язків і відносин між людьми, які пов'язані з виробництвом товарів та їх обміном на ринку.

Тема 6. Типи економічних систем.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Домогосподарства як суб`єкт ринкових відносин.

Сектор домогосподарств. Двоїста роль домогосподарств в економіці.

Домогосподарства як постачальники ресурсів.

Доходи домогосподарства. Витрати домогосподарства. Розподіл доходів на особисте споживання, податки і заощадження.

Витрати на споживання. Місце домогосподарства в кругообігу продуктів, ресурсів і доходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін. За ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 6.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 6.
3. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс. Принципы, проблемы и политика. – М.: Республика, 1992. – Глава 15.
4. Основи економічної теорії / За ред. С.В.Мочерного. – Тернопіль: АТ “Тарнекс”, 1993. - Тема 3, § 5-7.
5. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк., 1997. – Розділ 14.

Терміни і категорії

Проста, одинична чи випадкова форма вартості – це така форма вартості, при якій одному товару, що знаходиться у відносній формі вартості, відповідає тільки один інший товар, що перебуває у еквівалентній формі вартості.

Повна, або розгорнута, форма вартості – це така форма вартості, при якій одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає безліч інших товарів, що знаходяться у еквівалентній формі вартості.

Загальна чи грошова форма вартості – це така форма вартості, при якій безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості, відповідає один товар, що знаходиться у еквівалентній формі, внаслідок чого цей товар перетворюється на загальний еквівалент та набуває властивості загальної обмінюваності.

Гроші – товар, який служить загальним еквівалентом вартості.

Продуктові гроші – такі гроші, які окрім основної споживчої цінності як предмету споживання, мають і додаткову, вони є загальним еквівалентом.

Металеві гроші – такі гроші, матеріальне тіло яких виготовлено з певного металу, а загальним еквівалентом вони стають завдяки великим витратам виробництва на видобуток цього металу.

Монометалізм – така система грошового обігу, яка базувалась на використанні у якості повноцінних грошей лише якогось одного металу.

Біметалізм – така система грошового обігу, яка базувалась на використанні у якості повноцінних грошей двох різних металів.

Монета – певна кількість металу визначеної форми, ваги та проби з відповідним державним клеймом.

Паперові гроші - такі гроші, які являють собою лише знаки вартості, виготовлені з паперу, і які заміщують у обігу певну кількість повноцінних грошей і випускаються у обіг державою з примусовим курсом.

Кредитні гроші – такі гроші, які являють собою боргові зобов'язання суб'єктів економіки, і завдяки цьому виконують роль знаків вартості у обігу.

Вексель – боргове зобов'язання, яке передбачає сплату певної суми грошей певною особою у визначений строк.

Банкнота – боргове зобов'язання (вексель) банку.

Депозит – внесок клієнтом банку певної суми грошей на свій рахунок у цьому банку.

Кредитна картка – пластиковий носій, на якому записана у електронній формі інформація про величину суми грошей, якою може розпоряджатись її власник.

Повноцінні гроші – це ті, що є загальним еквівалентом завдяки витратам виробництва на виготовлення їх матеріалу на рівні номінального знака вартості, який на них позначений.

Неповноцінні гроші – це ті, витрати на виготовлення яких є значно меншими ніж той номінальний знак вартості, який на них позначений.

Міра вартості – засіб визначення вартості іншого товару у обміні.

Ціна – вираз вартості товару у грошовій формі.

Засіб обігу – засіб придбання необхідного товару та покриття боргових зобов'язань.

Засіб збереження вартості (засіб утворення скарбів, засіб заощадження, засіб нагромадження) – засіб збереження у грошовій одиниці тієї купівельної сили, яка характеризує її як одиницю вартості, тоді, коли гроші тимчасово випадають з обігу.

Грошовий обіг – процес руху грошей, що обслуговує реалізацію суспільного продукту.

Закони грошового обігу – закони, що визначають кількість грошей, яка необхідна для нормального функціонування суспільного виробництва при різних умовах.

1) за умов нерозвинутості кредитних відносин і виконання грішми лише функції засобу обігу зміст закону грошового обігу полягає у тому, що кількість грошей, які знаходяться у обігу, визначається сумою цін всіх товарів та послуг, що підлягають реалізації, та швидкістю обігу грошової одиниці;

$$K_{\text{гр}} = \frac{Ц \cdot T - K + П - ВП}{Шо}$$

Тема 7. Різноманітність економічної власності.

Тема 8. Сучасна еволюція відносин власності.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Власність як економічна категорія. Теорії власності. Привласнення і відчуження.

Структура власності та її історичні типи, види і форми. Суб'єкти власності: їх еволюція.

Об'єкти власності. Розвиток об'єктів власності. Юридична форма власності. Права власності.

Власність на засоби виробництва та її вплив на способи з'єднання факторів виробництва.

Тенденції в розвитку відносин власності в Україні та у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навч. посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін.; За ред. д-ра екон. наук проф. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 7.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 7.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – 2-ге вид. – К.: Вища школа. – Знання, 1997. – Розділ 18.
4. Основи економічної теорії: Підручник / А.А.Чухно, П.С.Єщенко, Г.Н.Климко та ін.: За ред. А.А.Чухна. – К.: Вища школа, 2001. – Розділ 12.
5. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – Т. 2. Гл. 24.

Термінологічний словник ключових понять

Бухгалтерський прибуток – різниця між загальним виторгом (доходом) підприємства і бухгалтерськими витратами (собівартістю).

Валові витрати – сума постійних і змінних витрат на кожному рівні виробництва.

Граничні витрати виробництва – додаткові витрати на виробництво однієї додаткової одиниці обсягу продукції.

Економічний прибуток – різниця між загальним вииторгом (валовим доходом) і економічними витратами.

Економічні витрати – виплати, які підприємство повинне зробити, або ті доходи, які підприємство повинно забезпечити постачальнику ресурсів для того, щоб відволікти ці ресурси від використання в альтернативних виробництвах.

Закон спадної віддачі – продукт кожної додаткової одиниці фактора виробництва зменшується, якщо інші фактори залишаються сталими.

Змінні витрати – витрати, величина яких у короткостроковому періоді змінюється залежно від зміни обсягу продукції.

Норма прибутку – відношення прибутку в грошовому вираженні до всього авансованого капіталу, виражене у відсотках.

Нормальний прибуток – дохід тих, хто забезпечує економіку підприємницькими здібностями.

Постійні витрати – витрати, величина яких у короткостроковому періоді не залежить від зміни обсягу продукції.

Середні витрати – витрати на одиницю випуску продукції, які дорівнюють валовим витратам, поділеним на вироблену кількість товару.

Тема 9. Спільне та відмінності продукту і товару.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Аграрне виробництво – особлива сфера вкладання капіталу і праці. Відносини власності в сільському господарстві. Агропромисловий комплекс. Земельна рента та її форми: оренда землі, ціна землі.

Форми господарювання в сільському господарстві та їх особливості в різних країнах. Особливості концентрації і централізації виробництва і капіталу в сільському господарстві.

Рентні відносини. Земельна рента та її форми. Абсолютна, диференціальна і монопольна рента.

Ринок земельних ресурсів в Україні і ціна землі. Ціна на сільськогосподарську продукцію. Державна підтримка сільського господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв; За ред. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 8.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 8.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Вища школа. – Знання, 1997. – Розд. 3.
4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Т.1, 2. – М.: Республика, 1992. Т. 1 – Гл. 4; Т. 2. – Гл. 22.

Термінологічний словник

Валовий дохід – здобуток ціни на кількість продукції ($P \times Q$).

Досконала (чиста) конкуренція – ситуація, коли жоден виробник не може впливати на ринкову ціну.

Конкуренція – економічне змагання за досягнення кращих результатів у будь-якій сфері діяльності, боротьба товаровиробників за найбільш вигідні умови господарювання, одержання максимального прибутку.

Попит – потреба в товарах (послугах), яка зумовлена платоспроможністю і виражена в грошовій формі.

Пропонування – кількість продукту, що може бути доставлена на ринок для продажу за кожної можливої ціни протягом визначеного проміжку часу.

Ринкова система – система ринків, цін та конкуренції.

Ринковий механізм – координація діяльності суб'єктів через систему цін.

Ринок – обмін, що здійснюється відповідно до законів товарного виробництва й обміну.

Цінова еластичність попиту – відношення процента зміни величини попиту до процента зміни ціни.

Цінова еластичність пропонування – вимірюється процентом зміни величини пропонування внаслідок зміни ціни товару на 1%.

Рівноважна ціна – ціна за якої не має ні дефіциту, ні надлишку товарів і послуг; ціна на конкурентному ринку, за якої величина попиту і величина пропонування співпадають.

Недосконала конкуренція – ринкова ситуація, коли підприємство, або їх об'єднання, виробляє і поставляє таку частку продукту, що може вирішальним чином впливати на формування ціни. Недосконалою конкуренцією є: чиста монополія, олігополія, монополістична конкуренція.

Олігополія – така ситуація в умовах недосконалої конкуренції, коли виробництво в певній галузі контролюється невеликою кількістю підприємств.

Монополія – така ринкова ситуація, коли певний товар поставляється єдиним підприємством, яке здатне впливати на обсяг виробництва і на ціну товару.

Монополія часткова – ринкова ситуація, на якому число продавців настільки незначне, що кожен з них здатен впливати на загальний обсяг пропонування і на ціну.

Конкурентний ринок – ринок, на якому так багато продавців і покупців певного товару, що ніхто не може вирішальним чином впливати на ринкову ціну.

Тема 10. Конкуренція: сутність, види і роль у ринковій економіці.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Інституціональні основи ринкової економіки. Ринкові відносини, їх суб`єкти і об`єкти. Визначення ринку: альтернативні теорії.

Функції ринку. Умови формування і розвитку ринку.

Попит і пропозиція. Ринкова рівновага. Ринкова ціна: механізм формування і функції.

Конкуренція та її суть. Функції та форми конкуренції. Конкуренція і монополія.

Конкуренція і моделі ринків. Особливості ринкових відносин в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв; За ред. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 9.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 8.
3. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Т.1. – М.: Республика, 1992. – Гл. 4, с. 76 (Рынок ресурсов).
4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Т. 2. – М.: Республика, 1992. – Гл. 29.

Термінологічний словник

Ринок капіталів на відміну від капітальних благ представляє собою оренду капітальних благ або такого її різновиду, як лізинг.

Закон спадної продуктивності виробничого ресурсу означає, що граничний продукт кожної одиниці чинника виробництва зменшується, якщо величина цього чинника збільшується, а інші чинники залишаються сталими.

Граничний дохід за умов досконалої конкуренції дорівнює ціні, помноженій на граничний продукт:

$$MRP_i = MR_i \times P \text{ для кожного чинника виробництва,}$$

де MR – граничний продукт (marginal product); P – ціна; MR_i – граничний продукт від чинника i .

Граничний продукт фактора виробництва – додатковий продукт або обсяг продукції, отриманий унаслідок збільшення витрат цього фактора на одну додаткову одиницю за сталої величини інших факторів виробництва.

Капітал як фактор виробництва – виготовлені товари, які, відповідно, застосовують для продукування інших товарів.

Норма прибутку на капітал – щорічний чистий дохід (орендна плата мінус витрати) на вкладену одиницю капіталу.

Оренда – договір, що його укладають між собою орендодавець майна і орендар щодо тимчасового використання певного капітального блага (фабрики, споруди, верстата, комп'ютера тощо) за відповідну плату.

Орендна плата – платежі за тимчасове використання капітальних благ.

Попит підприємства на виробничі ресурси – похідний попит, оскільки залежить від попиту споживача на його кінцеву продукцію.

Пропонування факторів виробництва – готовність їх власників поставити виробничі ресурси на ринок за ціни відповідного рівня та з урахуванням інших чинників.

Ринок виробничих ресурсів – ринок землі, праці і засобів виробництва (капіталу), спрямований на задоволення виробничих потреб.

Тема 11. Еластичність попиту і пропозиції.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Поняття та основні риси інфраструктури ринку.

Позичковий капітал і процент. Банки, їх роль та функції. Центральні і комерційні банки. Фінансово-кредитні організації.

Суть кредиту та його форми. Процент та його економічна природа. Банківський прибуток.

Капітал у сфері торгівлі. Витрати обігу. Роздрібна і оптова торгівля. Товарні біржі. Торговельний прибуток.

Фондова біржа. Цінні папери.

Роль ринкової інфраструктури в регулюванні економічних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв; За ред. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 10.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 8, §§ 2-3.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект За ред. Г.М. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк., 1997.
4. Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: Знання, 2000. – Тема 5.
5. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. Т. 2. – М.: Республика, 1992. – Глава 31. – С. 180-184.

Термінологічний словник ключових понять

Акція – цінний папір без установленого строку дії, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в

акціонерному товаристві і дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду.

Банк – фінансова установа, яка акумулює тимчасово вільні грошові кошти (вклади), надає їх у тимчасове користування у формі кредиту (позики), виступає посередником у взаємних платежах і розрахунках між підприємствами, установами або окремими особами, регулює грошовий обіг у країні, включаючи випуск (емісію) нових грошей.

Банківський прибуток – різниця між процентами на вкладений капітал і виплатою процентів за позиками.

Витрати обігу – витрати підприємства сфери обігу, пов'язані з реалізацією продукції.

Дивіденд – дохід, який отримує власник акції за рахунок прибутку акціонерного товариства.

Інфраструктура ринку – система підприємств і організацій, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів, робочої сили.

Кредит – позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення зі сплатою процента; економічні відносини між кредитором і позичальником.

Норма банківського прибутку – відношення чистого прибутку до власних коштів банку.

Норма (рівень) процента – відношення річного прибутку, що одержується власником грошового капіталу, до суми позичкового капіталу.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений строк з виплатою фіксованого процента.

Оптова торгівля – здійснення посередницьких функцій між промисловцями і роздрібними торговцями.

Позичковий капітал – грошовий капітал, який надається в позику господарському суб'єкту на певний час, на умовах повернення, за плату у вигляді процента.

Позичковий процент – вартість послуги, яка надається кредитором позичальнику (клієнтові), у вигляді надання йому за плату певної суми грошей на обумовлений строк.

Роздрібна торгівля – реалізація товарів безпосередньо споживачам.

Товарна біржа – форма діяльності оптового ринку з купівлі та продажу товарів за встановленими стандартами і зразками.

Торговий капітал – капітал, який забезпечує рух продукту від виробника до споживача.

Фіктивний капітал – акції, облігації та інші цінні папери, які обертаються на фондовій біржі.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також забезпечують інші права, що впливають із цих документів, іншим особам.

Тема 12. Взаємодія попиту і пропозиції. Ринкова рівновага.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Первісне нагромадження капіталу. Особливості нагромадження капіталу в Україні.

Перетворення грошей у капітал. Загальна формула руху капіталу.

Капітал як економічна категорія. Альтернативні теорії капіталу.

Капітал і праця. Трудові відносини: сутність і структура. Наймана праця. Вартість робочої сили: дискусійні аспекти.

Винагорода за працю. Заробітна плата: сутність, форми системи. Теорії заробітної плати.

Номінальна і реальна заробітна плата. Продукт праці та заробітна плата. Мінімальна заробітна плата та її критерії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навч. посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін. За ред. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 12.

2. Політична економія: Навч. посібник / О.О.Беляєв, А.С.Бєбєло. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 10.

3. Політична економія: Підручник / Г.І.Башнянин, П.Ю. Лазур, В.С.Мєдвєдєв. – К.: Ніка-Цєнтр Ельга, 2000. – Т. 12.

4. Макконнєлл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. – Т. 2. – М.: Республика, 1992. – Гл. 7. – с. 108-113.

Тєрмінологічний словник

Амортизація основного капіталу – заміщення в грошовій формі зношених засобів праці поступовим перенесенням вартості на продукт (послуги), що виробляються.

Асоціація – об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності (вони не повинні втручатися у виробничу або комерційну діяльність будь-кого з учасників).

Капітал підприємства – засоби виробництва, інше майно та цінності, які обслуговують процес виробництва, а також просте і розширене відтворення підприємства.

Консорціум – об'єднання промислового та банківського капіталу на певний час для досягнення єдиної мети.

Корпорація – об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових або комерційних інтересів.

Кругообіг капіталу – безперервний рух капіталу, у процесі якого він послідовно проходить три стадії, набуває на кожній з них певної функціональної форми і повертається до своєї висхідної форми – грошової.

Моральний знос основного капіталу – передчасна втрата основними фондами їх вартості або зменшення її.

Оборот капіталу – кругообіг капіталу, узятий не як окремий акт, а як процес, що безперервно повторюється.

Основний капітал – частина продуктивного капіталу, яка цілком і багаторазово бере участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий продукт частинами (у міру зношування).

Партнерство (товариство) – форма організації підприємства, що базується на об'єднанні (пайовому, частковому) майна різних власників.

Підприємництво – самостійна, ініціативна, творча і на власний ризик здійснювана діяльність суб'єктів різних форм власності з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і торгівлі з метою одержання прибутку.

Підприємство – первинна ланка суспільного поділу праці і водночас основна ланка народногосподарського комплексу, яка є товаровиробником і забезпечує процес відтворення на основі самостійності та самоокупності.

Фізичний знос основного капіталу – матеріальний знос машин, інструментів, будинків і споруд, інших засобів праці за час їхнього функціонування в процесі виробництва або невикористання.

Тема 13. Суперечності перехідних економік.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Держава як суб`єкт економічних відносин. Державний сектор в економіці. Держава як товаровиробник. Підприємництво в державному секторі. Суспільні блага і послуги.

Економічні функції держави. Захист конкуренції та антимонопольна політика. Перерозподіл ресурсів. Забезпечення правової бази.

Розподіл ресурсів і суспільні блага.

Роль держави в кругообігу продукту, ресурсів і доходу.

Трансформація економічних функцій держави в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін. За ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 13.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.Н.Нестеренка. – К.: Вища шк.: Знання, 1997. – с. 239-259. – Розд. 28. - § 2.

Термінологічний словник

Вартість робочої сили – вартість суми життєвих засобів, достатньої для того, щоб підтримувати трудящого індивіда та його дітей у стані нормальної життєдіяльності.

Заробітна плата – ціна, що виплачується за використання праці і виражає як вартість товару робоча сила, так і оплату за результати праці.

Капітал – авансовані підприємцями у виробництво товарів засоби виробництва, грошові ресурси, засоби на оплату найманої праці, які в процесі своєї продуктивної взаємодії забезпечують зростання вартості та збагачення підприємців.

Компенсаційні відмінності – відмінності, покликані компенсувати відносну непривабливість або нематеріальні відмінності самої праці.

Мінімальна заробітна плата – законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг роботи).

Наймання праці – письмовий чи усний договір між власником підприємства або його представником і працездатною собою про використання робочої сили суб'єкта, що працевлаштовується, у виробничому процесі підприємства за відповідну грошову винагороду.

Номінальна заробітна плата – сума грошей, яку одержує працівник за годину, день, тиждень, місяць.

Первісне нагромадження капіталу – економічний процес, який перетворює, з одного боку, засоби виробництва і засоби до життя в капітал, а з іншого – безпосередніх виробників у найманих робітників.

Перетворення грошей у капітал – запуск грошей у обіг для наживи, тобто для одержання грошової суми більшої ніж первісно вкладена.

Реальна заробітна плата – кількість товарів і послуг, яку працівник може придбати на свою номінальну заробітну плату.

Тема 14. Адаптація соціальної політики до умов перехідної економіки.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Диференціація доходів населення. Проблеми багатих і бідних. Межа бідності: абсолютна і відносна. Проблеми бідних і багатих в Україні.

Необхідність перерозподілу національного доходу і доходів населення. Податки і соціальні виплати. Роль державного бюджету в перерозподілі національного доходу.

Споживання і заощадження. Доходи населення і споживання. Схильність до споживання і заощадження.

Необхідність державного регулювання розподілу доходів. Прожитковий мінімум і соціальний захист населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навч. посіб. /К.Т.Кривенко, С.В.Савчук, О.О.Беляєв та ін.; За ред д-ра екон. наук, проф. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с. Т.14
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія. Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2001.
3. Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: причины, проблемы, политика: Пер.с англ. В 2-х т. – М.: Республика, 1992. – Т2. – гл.31 – С.176-179.
4. Основы экономической теории.С.В.Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко; Под общ. Ред. С.В. Мочерного. – К.: Знання – 2000. – Т.13.

Термінологічний словник

Абсолютна земельна рента – рента, яка сплачується з усіх видів земельних ділянок.

Агропромислова інтеграція — посилення взаємозв'язків і органічне поєднання сільського господарства і пов'язаних галузей, які обслуговують

сільське господарство, постачають йому ресурси і доводять його продукцію до споживача.

Агропромисловий комплекс (АПК) — сукупність галузей, зайнятих виробництвом продукції сільського господарства, її зберіганням, переробкою і доведенням до споживача.

Земельна рента – економічна категорія, що виражає економічні відносини, пов'язані з формами власності та її використанням, економічна форма реалізації права власності на землю. Це ціна, що сплачується за використання землі, кількість якої (запаси) строго обмежена.

Земельний кадастр (франц. Cadastre) — сукупність відомостей про природний, господарський та правовий стан земель. Включає дані щодо реєстрації землекористувань, обліку родючості та якості земель, бонітування ґрунтів та економічної оцінки землі.

Земельні відносини — економічні відносини в суспільстві, пов'язані з володінням і користуванням землею як головним засобом виробництва в сільському господарстві.

Землеволодіння — володіння землею на праві власності, що історично виступає в різних формах.

Землекористування — умови, порядок і форми господарського використання землі особами або колективами, які не мають на неї права землеволодіння.

Земля в сільському господарстві — головний засіб сільськогосподарського виробництва, його активний елемент. Земля є предметом, на який спрямована праця (обробіток, сівба тощо), і водночас знаряддям виробництва.

Нееластичне пропонування ресурсів землі – сумарне пропонування землі як невідтворювального дару природи, кількість якої строго обмежена самою природою, тобто неекономічним чинником.

Оренда землі — форма землекористування, за якою власник ділянки землі передає її на певний строк іншій особі (організації) для ведення господарства за винагороду (орендну плату).

Орендна плата — грошові суми, що їх сплачують орендарі за користування орендованою землею та майном за договором оренди.

Сільське господарство — одна з основних сфер матеріального виробництва; вирощування сільськогосподарських культур і розведення сільськогосподарських тварин для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості — сировиною.

Суспільні економічні витрати в землеробстві – витрати, які формуються у господарствах, що використовують відносно гірші земельні ділянки, тоді як інші чинники виробництв, (праця, капітал підприємство) такі ж як і на кращих та середніх землях.

Причиною таких витрат у землеробстві є суспільний попит на його продукцію, який вимагає залучати до виробництва землеробської продукції відносно гірші землі (наприклад, для вигідного експорту в інші країни світу).

Ціна землі — грошова сума, що її одержує власник землі за реалізації земельної ділянки. Величина ціни землі залежить від розміру земельної ренти і рівня позичкового процента; ціна землі є капіталізованою земельною рентою.

Якісна неоднорідність землі – різна гранична продуктивність окремих ділянок землі в грошовому виразі, зумовлена їх різною родючістю (чи місцерозміщенням).

Тема 15. Проблема реалізації суспільного продукту.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Підприємство як суб'єкт ринкової економіки. Сектор ділових підприємств. Форми і види підприємств. Капітал підприємства. Масштаби підприємства. Концентрація та централізація капіталу.

Кругообіг капіталу і його стадії. Функціональні форми капіталу.

Обіг капіталу підприємства. Основний та оборотний капітал. Зношення основного капіталу. Амортизація.

Суть підприємництва і умови його існування. Види та функції підприємництва.

Валовий дохід, його суть та структура. Підприємницький дохід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навч. посібник / За ред. Кривенко К.Т.- К.: КНЕУ, 2001.- Тема 15.
2. Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерний, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: Знання, 2000. – Тема 8. – с. 229-236.
3. Основы економічної теорії: Політекономічний аспект / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – К.: Вища шк. – Знання, 1999. – Розд. 36. - § 1. – 37.
4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. В 2 т. – М.: Прогресс, 1992. – Т. 1. – Гл. 6.

Термінологічний словник

Державний сектор – сукупність форм присутності та участі держави у виробництві, розподілі, обміні й споживанні.

Економічні функції держави – форми його економічної діяльності і політичних заходів, які так чи інакше справляють вплив на фундаментальні економічні процеси суспільства.

Економічні блага – засіб задоволення потреб, які є в обмеженій кількості. Економічні блага поділяються на матеріальні блага і послуги.

Економічні функції – основні напрями економічної діяльності держави в суспільстві.

Об'єкти державного регулювання економіки – це сфери, галузі економіки, а також ситуації, явища та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути труднощі, проблеми, які не вирішуються автоматично або можуть бути вирішені у віддаленому майбутньому, тоді як їх вирішення конче потрібно для нормального функціонування економіки та підтримання соціальної стабільності.

Основні економічні функції держави у розвинутих країнах:

- забезпечення правової бази та суспільної атмосфери, що сприяють ефективному функціонуванню ринкової системи;
- захист конкуренції;
- перерозподіл доходу та національного багатства;
- коригування розподілу ресурсів для зміни структури національного виробництва;
- стабілізація економіки, тобто стимулювання економічного розвитку, контроль за рівнем зайнятості та інфляції;
- виправлення вад ринкової системи.

Ринковий механізм і ринкова конкуренція – конкуренція систем, яка перейшла із стану стихійного регулювання в стан жорсткої самоорганізації і взаємодії.

Суспільні блага – засоби (товари), що задовольняють суспільні потреби.

Суспільні ресурси – фактори, необхідні для виробництва суспільних благ.

Транснаціональні витрати – витрати у сфері обігу, пов'язані з передачею прав власності.

Функція – зовнішній прояв властивостей якого-небудь об'єкта певної системи.

Тема 16. Сучасний стан економічного розвитку України.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Принципи класифікації ринків.

Ринок предметів споживання, його функції та соціально-економічне значення.

Ринок засобів виробництва. Загальні проблеми формування цін на ресурси.

Ринок праці та розподіл трудових ресурсів.

Ринок капіталу та його складові. Ринок нерухомості та його особливості.
Оренда та орендна плата.

Проблеми формування ринків праці, землі та капіталів в Україні. *ЛІТЕРАТУРА*

Навчальна література

1. Політична економія: Навч. посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін. За ред. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 16.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Тема 13.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект. Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка, 2-ге вид. переробл. і доп. – К., Вища шк.: Тов. “Знання”, 1999. – Тема 22-24.
4. Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко. Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: Знання, 2000. – Т. 15.
5. Макконнелл Р.К., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. В 2 т. – М. : Прогресс, 1992. – Т. 1. Гл. 6, 11.

Термінологічний словник ключових понять

Відтворення – постійне відновлення та повторення процесу виробництва.

Просте суспільне відтворення – повторення процесу суспільного відтворення в незмінних масштабах.

Розширене суспільне відтворення – відтворення суспільного виробництва в зростаючих масштабах.

Сукупний суспільний продукт (ССП) – сукупність усіх матеріальних благ і послуг, створених у суспільному виробництві, як правило, за рік.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – сукупна вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених у поточному періоді на території країни, незалежно від національної належності підприємств.

Валовий національний продукт (ВНП) – сукупна вартість кінцевих товарів і послуг, створених за певний період вітчизняними підприємствами в країні та за її межами.

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) – ВВП, зменшений на величину амортизаційних відрахувань.

Національний дохід (НД) – за сучасною методологією – це ЧВП, зменшений на величину непрямих податків на бізнес.

Тіньова економіка – приховані господарськими та інституціональними одиницями види діяльності, що офіційно не обліковуються державними органами.

Національне багатство – сукупність матеріальних і нематеріальних благ, що вироблені та нагромаджені суспільством за всю його історію.

Тема 17. Інфляція, її сутність, причини види і соціально-економічні наслідки.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Економічне зростання та економічний розвиток. Заощадження, нагромадження та інвестиції. Роль інвестицій в економічному зростанні.

Матеріальні фактори економічного зростання. Науково-технічна революція та її роль в економічному зростанні. Теорії і моделі економічного зростання.

Економічне зростання і економічні цикли. Економічні кризи та їх причини. Теорії циклів: дискусійні проблеми.

Продуктивність праці та економічне зростання. Фактори підвищення продуктивності праці.

Особливості розвитку економіки в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенко, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін. / За ред. д-ра екон. наук К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 17.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 13, § 3.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – К.: Вища шк. – 1997. – Розд. 28.
4. Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерний, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: Знання, 2000. – Тема 15.
5. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. –Т. 1. – Гл. 19. – с. 141-143; Т. 2. – Гл. 29. – с. 143-144, 152-153; Гл. 31.

Термінологічний словник

Гранична схильність до споживання – величина додаткового споживання, що його спричиняє одна додаткова гривня доходу.

Доходи – грошові кошти, що отримують домогосподарства, фізичні та юридичні особи за результатами господарської діяльності, використання власності чи у формі соціальних виплат, громадських внесків тощо.

Доходи від власності – доходи, які отримують власники від продуктивного використання землі, капіталу, майна (орендна плата, процент, дивіденд).

Доходи від індивідуальної трудової власності – доходи, які отримують громадяни від самостійної трудової діяльності (за надання послуг чи реалізацію товарів, що вироблені індивідуально).

Заощадження – частина доходу, що не споживається.

Національне заощадження – частина національного доходу, яка не використовується на споживання і характеризує обсяг чистого заощадження в суспільстві.

Нормальні доходи – сума грошових доходів, отриманих протягом певного періоду, без урахування зміни цін.

Норма національного чистого заощадження = (національне заощадження (в межах національного доходу) / національний дохід) x 100.

Податки – обов’язкові нормовані платежі, що вилучаються державою в бюджет за встановленими нею розмірами з фізичних та юридичних осіб.

Податки непрямі – податки на товари та послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу.

Податкова декларація – заява платника податків про отримані доходи, як правило, за поточний рік.

Прожитковий мінімум – розмір грошових коштів, що необхідний для підтримки життєдіяльності людини та відновлення його робочої сили.

Суспільні фонди споживання – фонди, за допомогою яких використовується частина фонду життєвих засобів і забезпечується (повністю

або частково) задоволення потреб в освіті, культурі, охороні здоров'я, утримання непрацездатних членів суспільства.

Функція споживання – зв'язок між споживанням та доходами.

Функція заощадження – зв'язок між розмірами заощадження та доходу.

Тема 18. Бюджетний дефіцит і державний борг.

Тема 19. Сукупні доходи і задоволення потреб сім'ї.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Розподільні відносини та їх місце у відтворювальному процесі. Суть розподілу національного доходу. Об'єктивні основи формування доходів населення.

Диференціація доходів населення. Проблеми багатих і бідних. Межа бідності: абсолютна і відносна. Проблеми бідних і багатих в Україні.

Необхідність перерозподілу національного доходу і доходів населення. Податки і соціальні виплати. Роль державного бюджету в перерозподілі національного доходу.

Споживання і заощадження. Доходи населення і споживання. Схильність до споживання і заощадження.

Необхідність державного регулювання розподілу доходів. Прожитковий мінімум і соціальний захист населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навч. посібник /К.Т. Кривенко, В.С. Савчук та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т. Кривенка.: КНЕУ, 2001 – Тема 18.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч.посібник. – К.: КНЕУ, 2001 – тема 14
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник /За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – 2-ге видання, перероб. і допов. – К.: Вища школа – Знання, 1997 – Розділ 22,24
4. Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: Знання, 2000. – Тема 15.
5. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Т.І. – М.: Республика, 1992 – Глава 10.

Термінологічний словник

Економічне зростання – кількісне збільшення та якісне вдосконалення факторів виробництва, а також створених за відповідний період економічних благ (товарів, послуг).

Темпи економічного зростання - /від лат. *tempus* – час/ - швидкість зростання факторів та макроекономічних показників результатів виробництва.

Нагромадження капіталу – процес перетворення /метаморфоза/ господарюючим суб'єктом частки отриманого доходу /прибутку/ в капітал для подальшого розвитку своєї бізнесової справи.

Норма нагромадження – це виражена в процентах частка виробничого нагромадження у національному доході.

Інвестиції – сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі та сфери економіки.

Інвестування – збільшення обсягу функціонуючого капіталу за рахунок нагромаджених засобів від прибутку та інших доходів.

Фактори економічного зростання - /від. лат. *factor* – діючий, виробляючий/ - залучені до процесу виробництва ресурси як економічні, так і неекономічні.

Моделі економічного зростання – схеми /концепції/ аналізу місця і ролі відповідних факторів виробництва в економічному зростанні.

Циклічність розвитку економіки – це рух від однієї макроекономічної рівноваги, в масштабі економіки в цілому, до іншої.

Економічний цикл /хвиля/ - періодичне коливання економічної активності; період від початку однієї економічної кризи до наступної.

Економічна криза – різке зменшення обсягів виробництва, яке починається поступово зі звуження ділової активності.

Депресія /застій/ - фаза економічного циклу /може бути довготривалою/, на протязі якої завершується формування умов для поживавлення економічної діяльності.

Рецесія – від лат. recessus – /відступ/ - стан економіки, коли обсяг основних макроекономічних показників (ВВП, ВНП, НД) стає меншим, що також свідчить про спад або зниження темпів її розвитку.

Тема 20. Інтернаціоналізація економіки як основа формування світового господарства.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Господарський механізм, його суть і елементи. Господарський механізм: система управління економікою.

Державне регулювання суспільного відтворення та його форми. Планування і програмування.

Фінансова система. Необхідність і сутність фінансів. Державні фінанси. Фіскальна політика. Способи збалансування державного бюджету. Фіскальні методи регулювання виробництва.

Механізм грошово-кредитного регулювання. Вплив грошово-кредитної політики на рівень суспільного виробництва.

Необхідність удосконалення механізму господарювання в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенка, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін. / За ред. д-ра екон. наук К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 19.
2. Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: Знання, 2000.
3. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. – Т. 1. – М.: Республика, 1992. – Гл. 10.

Термінологічний словник ключових понять

Безробітні – працездатні громадяни працездатного віку, які з незалежних від них причин не мають підходящої роботи, заробітку, зареєстровані у державній службі зайнятості та отримують відповідну грошову допомогу, дійсно шукають роботу та здатні приступити до неї.

Вимушена неповна зайнятість – зайнятість працівників, які в поточному році перебували в адміністративних відпустках без збереження заробітної плати або працювали в режимі неповного дня (тижня).

Добровільне безробіття – безробіття, зумовлене тим, що робітники не хочуть працювати за пропоновану їм заробітну плату, але стали б до роботи, якби зарплата була вищою.

Зайнятість – діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їм дохід у грошовій чи іншій формі.

Людський капітал – запас у людини здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, які сприяють зростанню продуктивності її праці і впливають на збільшення доходів (заробітків).

Особистий фактор виробництва – робоча сила, яку розглядають у контексті її зв'язку із засобами виробництва, що за своїм характером є об'єктивними факторами виробництва.

Повна зайнятість – використання всіх придатних для цього ресурсів; характеризується достатністю робочих місць для тих, хто потребує оплачуваної роботи, бажає і здатен працювати.

Рівень безробіття – виражене у процентах відношення чисельності безробітних до чисельності робочої сили (включаючи й безробітних).

Розширене відтворення сукупної робочої сили – зростання її чисельності в органічному зв'язку з підвищенням рівня кваліфікації, зростанням продуктивності праці, тривалості трудового стажу та добробуту населення.

Структурне безробіття – невідповідність між пропонуванням і попитом на працівників.

Сукупна робоча сила – кооперація індивідуальних робочих сил у певній суспільно комбінованій формі.

Фрикційне безробіття – безробіття, що виникає внаслідок постійного руху населення між видами праці, регіонами, а також на різних стадіях життєвого циклу.

Циклічне безробіття – безробіття, викликане спадом, тобто тією фазою економічного циклу, коли виробництво і сукупний попит абсолютно скорочуються.

Ефективність зайнятості – повнота і раціональність у комплексі визначають ефективність зайнятості, тобто забезпечуваний нею оптимальний соціально-економічний результат у певний час і за конкретних умов.

Форми зайнятості – конкретні способи включення працівників в систему суспільного виробництва.

Неповна зайнятість означає, що певна кількість робочої сили вимушено залишається без роботи.

Економічно активне населення – це населення обох статей віком 15-70 років, яке протягом певного періоду забезпечує пропонування робочої сили для виробництва товарів і послуг.

Продуктивна сила людини праці – характеризується її робочою силою, тобто здатністю до праці. Вона має дві характеристики: 1) кількісну (кількість носіїв здатності до праці і 2) якісну (стан фізичного розвитку і здоров'я людини (ключовий аспект у сучасних умовах), рівень освіти і кваліфікації, здатність приводити в дію засоби виробництва, удосконалювати засоби і предмети праці, підносити свій рівень кваліфікації).

Тема 21. Методи регулювання платіжного балансу.

Методичні вказівки для вивчення теми.

Світове господарство: його суть та структура. Розвинуті країни ринкової економіки. Країни, що розвиваються. Країни з перехідною економікою.

Міжнародний поділ праці і спеціалізація. Міжнародні економічні відносини.

Інтернаціоналізація господарських відносин і продуктивних сил. Транснаціональні корпорації та їх роль.

Міжнародна економічна інтеграція. Головні інтеграційні угруповання світу. Європейське економічне співтовариство і його місце в світовій економіці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навчальний посібник / К.Т.Кривенка, В.С.Савчук, О.О.Беляєв та ін. / За ред. д-ра екон. наук К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 20.
2. Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – Т. 15.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища шк., Знання, 1997. – Розд. 36 - § 5; 38-39.
4. Основы экономической теории / С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. – К.: Знання, 2000. – Тема 19.
5. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. – Т. 1. – М.: Республика, 1992. – Гл. 14, 17.

Термінологічний словник

Бюджетна система — сукупність усіх бюджетів країни в їх взаємодії.

Господарський механізм — система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, розв'язання суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини, формування її потреб, створення системи стимулів і узгодження економічних інтересів основних класів, соціальних груп.

Державне регулювання економіки — комплекс форм і засобів централізованого впливу на розвиток економічних об'єктів, процесів для стабілізації економічної системи та її пристосування до умов, що змінюються, передусім до потреб та інтересів розвитку головної продуктивної сили — людини.

Державний бюджет (з погляду суспільної форми) — відносини власності між державою, з одного боку, фізичними та юридичними особами — з іншого, з приводу вилучення (привласнення) в останніх частини необхідного та додаткового доходу й розподілу його відповідно до функцій держави.

Державні витрати — відносини власності (привласнення) між державою та юридичними і фізичними особами в процесі розподілу і споживання частини національного доходу.

Державні доходи — виражені у грошовій формі відносини власності (привласнення) між державою та юридичними і фізичними особами в процесі вилучення державою частини необхідного та додаткового продукту.

Дефіцит бюджету — перевищення витрат державного бюджету над його доходами.

Фінанси — система економічних відносин, які складаються між державою, підприємствами і громадянами щодо привласнення частини національного доходу через механізм оподаткування та його розподілу відповідно до виконуваних державою функцій.

Фінансова система — сукупність різних видів фінансів (та виконуваних ними функцій) у їх взаємодії та взаємозв'язку.

Тема 22. Причини виникнення та сутність глобальних проблем

Методичні вказівки для вивчення теми.

Причини виникнення та суть глобальних проблем. Економічне зростання та глобальні проблеми. Основні глобальні проблеми сучасності. Класифікація глобальних проблем.

Розбороення та його роль у вирішенні глобальних проблем. Екологічна криза та форми її прояву. Паливно-енергетична та сировинна проблеми. Проблеми економічної відсталості окремих країн.

Міжнародне співробітництво в розв'язанні глобальних проблем та розвитку світового господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична економія: Навч. посіб. /К.Т.Кривенко, С.В.Савчук, О.О.Беляєв та ін.; За ред д-ра екон. наук, проф. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с. - Тема 21.
2. Основы экономической теории: Учебник /С.В.Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко Под общ. Ред. С.В. Мочерного. – К.: Знання – 2000. – Теми 7, 22. – С.478-479
3. Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: причины, проблемы, политика: Пер.с англ. В 2 Т. – М.: Республика, 1992. – Т1. – Гл.26-28.

Термінологічний словник

Вільна (досконала) конкуренція — такий вид змагання економічних суб'єктів, за якого кожен виробник, яких багато, не може впливати на ринкову ціну, а додатковий дохід, отриманий від кожної додаткової одиниці, є ринковою ціною.

Економічна рента — різниця між конкурентною заробітною платою, еквівалентною альтернативній вартості робочої сили, і заробітною платою, яка формується на монопсонічному ринку праці.

Ефект масштабу — економія витрат виробництва, зумовлена зростанням масштабів виробництва на підприємстві, яке розширюється.

Капіталізм вільної конкуренції — економічний лад, побудований на приватній власності на речові ресурси виробництва, використання найманої праці, системи конкурентних ринків і монополії на ринку праці та мотивуючого стимулу прибутку.

Картель – 1) угода між конкуруючими продавцями з метою підняття ціни і обмеження обсягу пропонування; 2) форма змови між великими підприємствами про умови продажу, строки платежу, сфери збуту, квоти у виробництві, встановлення цін і розподіл прибутків між окремими підприємствами.

Концентрація виробництва — зосередження все більшої кількості виробничих ресурсів і випуску продукції на великих підприємствах.

Концентрація капіталу — збільшення розмірів капіталу за рахунок капіталізації (реінвестиції) прибутку.

Концерн — велика багатогалузева корпорація.

Максимізація прибутку монополією — встановлення обсягу виробництва на такому рівні, де граничні витрати дорівнюють граничному доходу ($ГВ = ГД$), але ціна перевищує рівень граничного доходу ($P > ГД$).

Монополістичний капіталізм — економічний лад із системою великих підприємств, що вступили один з одним у різного роду союзи чи угоди, і як монополії займають панівне становище в економіці та ринках недосконалої конкуренції; стадія у розвитку капіталізму.

Монополія — ринок, на якому кількість продавців (підприємств) така незначна, що кожен продавець може впливати на загальне пропонування (через виробництво) і ціну товару.

Недосконала конкуренція — ринкова ситуація, коли підприємство чи об'єднання підприємств, виробляє і поставляє таку частку продукту, що може вирішальним чином впливати на формування ціни.

Олігополія — така ситуація в умовах недосконалої конкуренції, коли виробництво в галузі контролюється невеликою кількістю виробників.

Особиста унія — «перехресні директорати», коли представники однієї корпорації входять до директоратів інших, і навпаки.

Синдикат — форма монополістичних об'єднань, що ставить за мету усунення конкуренції між його учасниками у сфері збуту і закупівлі товарів. Його члени зберігають виробничу і втрачають комерційну самостійність.

Система участі — взаємне володіння нефінансовими і банківськими корпораціями частками акціонерного капіталу.

Трест — акціонерне товариство, в якому підприємства, що вступають до нього, втрачають не тільки комерційну, але й виробничу самостійність, перетворюються в акціонерів тресту.

Фінансова олігархія — капіталістична еліта, до якої належить верхівка монополістичної буржуазії, а також провідні менеджери найбільших корпорацій.

Фінансові групи — об'єднання фінансових і нефінансових монополій (олігополій) на основі системи участі, особистої унії та інших зв'язків, у тому числі родинних.

Фінансово-монополістичний капітал — банківський монополістичний капітал, що зрісся з монополістичним капіталом нефінансових галузей економіки.

Централізація капіталу — збільшення розміру капіталу шляхом об'єднання капіталів декількох економічних суб'єктів у один.